

דבר העורך

סיום המחזור הקודם ותחילת המחזור החדש, לא הותירו מקום בטורנו הצנוע לגל מכתבי התרגשות אשר שוגרו אלינו לרגל האירוע המיוחד. הנה כמה מהם.

לכבוד מאורות הדף היומי שלום וברכה

הריני מקיים את נדרי

אני הח"מ רציתי במכתב זה לפרוע וליישם את נדרי, ואם תוכלו לפרסם זאת, אודה לכם. לפני כשלושה חודשים התחיל אצלנו בבית הכנסת שיעור בדף היומי, של "מאורות הדף היומי". אני שמעתי זאת, והחלטתי להצטרף, אף על פי שאני בעל תשובה יטרי.

לאחר השיעור הראשון מגיד השיעור, הרב אשר הוכמן שליט"א, פנה אלי בחיבה ושאל לשלומי, והרגשתי משום מה דחף פנימי לספר לו את שעובר עלי בתקופה ובחודשים האחרונים.

סיפורי לו, כי לא מזמן גילו כי המחלה הנוראה מקננת בחזי, והפעם הזו היא הפעם השלישית שיש לי את המחלה באזור אחר מפעמים קודמות, וכבר אין לי כח לסבול זאת יותר. אני יודע איך לעשות ומה לעשות כדי שלא אצטרך לעבור את כל הייסורים שוב.

הרב מגיד השיעור הבין אל ליבי היטב, וניחם אותי בכל נימי נוחמים ולבסוף שידלני להתחייב להשתתף בקביעות בשיעור הדף היומי, לכל הפחות אחת לשבוע, ושקבל על עצמי, כי אם אבריא, אפרסם בעלון "מאורות הדף היומי" את הנס שאירע עימי, כדי להרבות כבוד שמים ולעשות קידוש ה'.

לאחר מכן, מגיד השיעור לקחני לקבל את ברכת אחד מגדולי הדור בבני ברק, הרה"ג הצדיק ר' חיים קנייבסקי שליט"א, וברכני ב"רפואה שלמה". כאשר שבנו לעירנו, מגיד השיעור אמר לי, שאני חייב לבצע שוב בדיקות ולא לסמוך על הבדיקות הקודמות של הרופאים, כי לאחר הברכות של הרה"ג והקבלות, הכל יכול להשתנות. וכך בחנוכה התפללתי בהדלקת הנרות שכמו שהקב"ה עשה נס בימים ההם, יעשה לי נס ביום הזה. מורי ורבותי, אני כותב וידי רועדת. הבלתי יאומן התרחש!!! לאחר ימים מספר, שוב עשו לי בדיקות, והנה אירע הנס המיוחד; התבשרתי שבכל הבדיקות שעשו לא רואים שום זכר לגידול ולמחלה שראו בי. חלפו מספר ימים עד שהצלחתי להתאושש מן

"ה'ה' אלוהים אמת" - מדוע חוזרים ואומרים זאת, ומי אומר

שמותיהם של עשרה חזנים השתמרו לדורי דורות, לאו דווקא בגין קולם הערב או סלסוליהם המופלאים, אלא בזכות עדות נדירה שהעניקו בחתימת ידם לאחד מגדולי הפוסקים, אשר עסק במנהג ישראל, שבסיום קריאת שמע שליח הציבור חוזר ושונה בקול רם את המילים "ה'ה' אלוהים אמת".

ה'ה' אלוהים אמת, השלמה למניין רמ"ח: שליח הציבור מכריז מילים אלו בקול רם, כדי שהקהל ישמע אותו וייחשב לכל אחד כאילו אמרם בעצמו. מנהג זה החל סמוך ונראה לתקופת גילוי הזוהר הכותב (ח"א וירא קא/א, זוהר חדש ח"א אחרי מות עט"א, ח"ב מגילת רות דף לו) כדברי המדרש (תנחומא ויקרא פר' קדושים), כי מאחר שבקריאת שמע כתיקונה, יש משום תיקון לרמ"ח אברי האדם, וקריאת שמע כוללת מאתיים ארבעים וחמש תיבות, לפיכך, חוזרים ושונים שלש תיבות, כדי להשלים למניין רמ"ח.

דברים אלו נפסקו להלכה ("שולחן ערוך" או"ח סי' ס"א סעי' ג'): "בקריאת שמע יש רמ"ח תיבות וכדי להשלים רמ"ח כנגד איבריו של אדם, מסיים שליח צבור ה'ה' אלהים אמת, וחוזר ואומר בקול רם ה'ה' אלהים אמת". הרמ"א מוסיף: "ובזה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של שליח ציבור ג' תיבות אלו". ואילו הקורא קריאת שמע ביחידות, יאמר "א-ל מלך נאמן" לפני קריאת שמע, כדי להשלים לרמ"ח תיבות.

עיון בספרי הפוסקים מגלה, כי אין הסכמה כללית לגבי שלשת המילים אותן יש לשנות לאחר סיום קריאת שמע. רבי שמעון דוראן, נכדו של הרשב"ץ (שו"ת "יכין ובוזע" ח"ב סי' ב) ופוסקים נוספים כותבים, כי יש לחזור על המילים "אני ה'ה' אלוהים אמת", ולא על המילים "ה'ה' אלוהים אמת". זאת ועוד, בני משפחתי, מעיד רבי שמעון דוראן, נוהגים לשנות יותר משלש מילים, והם אומרים "להיות לכם לאלוהים, אני ה'ה' אלוהים". שכן, אין לקטוע פסוק באמצעו (תענית כזב), ומאחר שלפני המילה "להיות", יש זקף קטן, הרי זה מורה על חילוק בתוך הפסוק ומותר לצטט חצי פסוק זה ללא חשש (המגיה שם). מובן מאליו, כי בעיה זו מתעוררת רק לפי מנהגם לומר את המילים "אני ה'ה' אלוהים אמת", שהם סיום הפסוק, אך לפי מנהגנו לומר "ה'ה' אלוהים אמת", אין כל נידון, מאחר שהמילה אמת אינה חלק מן הפסוק, וממילא, שלש מילים אלו הנאמרות במשפט אחד, אינן נחשבות כציטוט מפסוק (שו"ת "חתם סופר" או"ח סי' יו).

עדות עשרת החזנים: נימוק מעניין מובא ברא"ם (שו"ת סי' א' - ב) להצדקת מנהגנו לשנות את המילים "ה'ה' אלוהים אמת", כי לפי הקבלה יש לשנות שלש מילים שהן משמות הקודש והמילה "אמת" נחשבת ל"שם", אך האומר "אני ה'ה' אלוהים אמת" הזכיר שני שמות הקודש בלבד. בסיום תשובתו הוא גולל רשימה של עשרה חזנים משלוניקי, שכל אחד מהם העיד בחתימת ידו כי במקומות כהונתם, בספרד, שיבילייא ועוד, החזנים חזרו בקול על המילים "ה'ה' אלוהים אמת" לפני חכמים וגדולים, שמעולם לא מיחו בידם.

כאמור, ב"שולחן ערוך" וברמ"א מבואר, כי היחיד לא ישנה "ה'ה' אלוהים אמת", אלא יכוון כוונות שונות, והרמ"א מוסיף כי ניתן לומר "א-ל מלך נאמן". ואילו מנהג האר"י ("שערי תשובה" שם סי' ק"ב ועוד), כי גם היחיד ישנה "ה'ה' אלוהים אמת", וכן מנהג בני עדות המזרח ("עניי שו"ת" ר"ב פעלים" ח"ב סי' ט"ו, "כף החיים" שם, סי' ק"ט, ועיי' בסידור בעל התניא "שער הכולל" פרק ב' סי' ח-ט).

לעילוי נשמת

הר"ר יעקב עזרא ביקל ז"ל

ב"ר צבי אלימלך ז"ל

נלב"ע י"ג אדר תשס"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר יצחק מרדכי דייטש ז"ל

ב"ר יוסף ז"ל

נלב"ע י"ב אדר ב' תשל"ח

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

ה'ה' שלום ז'יטניצקי (בודה) ז"ל

ב"ר יצחק ז"ל

נלב"ע פורים, י"ד אדר תשמ"ג

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י משפחתו שיחיו

הרמב"ן - "ובילדותי נתקשה עלי": מעניין לציין, כי הרמב"ן מספר, ש"כבר היה מנהג בעיירות לומר בין אהבת עולם לקריאת שמע א-ל מלך נאמן, ובילדותי נתקשה עלי" מדוע אומרים כן (עיי"ש), עד שהגיע למסקנה, כי 'א-ל מלך נאמן' הוא ראשי תיבות של המילה 'אמן' והקהל אמר אותה לאחר ברכת אהבה רבה שנאמרה בקול על ידי החזן. כדי להשלים את מניין תיבות קריאת שמע לרמ"ח, חילקו את ה'אמן' לשלוש תיבות - א-ל מלך נאמן. לדעת הרמב"ן, היחיד אינו אומר א-ל מלך נאמן.

בגמרא (בכורות מה/א) מבואר, כי לאשה יש יותר מרמ"ח אברים, רנ"א לדעת הרמב"ם (הל' טומאת מת פ"ב הל' ז'), ויש חולקים שאף יותר. כיצד, איפוא, הנשים תשלמנה את התיבות הנוספות הדרושות להן? בעל ה"מנחת אלעזר" (ח"ב סי' כ"ח) כתב, כי התיקון הדרוש הוא לרמ"ח אברים בלבד, ובעל "שיח יצחק" (סי' כ"ט) כתב, כי עיקר איבריה הם רמ"ח איברים ועל ידי תיקונם מתקנים כל איבריה. [בנושא רמ"ח אברים, ראה עוד ב"מאורות הדף היומי" כרך ו' בבא בתרא דף קטז/א מאמר "תפילת מי שבידו לחולה - מקורה, הנוסח הראוי ועוד"].

דף כג/ב כי הוה נקיט ספרא דאגדתא יהיב לן

כניסה לבית הכסא עם חפצי קודש

בכיסוי של כל אברך כולל ניתן למצוא מספר דפים עם רשימות חידושי תורה שבהם הוא עוסק בלימודיו. רבים אחרים מהלכים עם ספרי תהילים קטנים ועם ספרי קודש שונים במהדורת כיס. במאמר הבא נתמקד בנידון שבו גמרתנו עוסקת, האם וכיצד ניתן להכנס עם חפצים אלו לבית הכסא.

ובכן, סוגייתנו מציבה לפנינו שני נתונים, אשר המפרשים והפוסקים נחלקו כיצד לפרשם. לגבי תפילין מבואר בגמרא, כי מותר לקפלם, להסתירם בתוך קפלי הבגדים, ולהכנס עמם לבית הכסא. לגבי ספרי קודש, הגמרא מביאה את עדותו של רבא על רבו, רב נחמן, כי בשעה שהיה נזקק להכנס לבית הכסא, מסר לתלמידיו ספר אגדה שהיה עמו.

האם יש הבדל בין תפילין לבין ספרי קודש: המאירי, מגדולי הראשונים, טוען, כי מגמרא זו נמצאנו למדים, כי עם תפילין הנתונים בתוך כיס מותר להכנס לבית הכסא ואילו עם ספרי קודש אסור. הא כיצד? הלא התפילין קדושים הם עד מאד. המאירי מבאר, כי קדושתם העיקרית של התפילין היא בשעה שהם מונחים על מקומם, על הזרוע ועל הראש, ולפיכך, כאשר הם מקופלים בתוך כיס, אין איסור להכניסם לבית הכסא. מעתה, אין ללמוד מהיתר הכנסת התפילין, כי מותר להכניס גם ספרי קודש בתוך כיס, שכן, קדושת ספרי הקודש אינה מותנית בהמצאם במקום זה או אחר, ולעולם חופפת עליהם קדושה רבתי, והכנסתם לכיס אינה מועילה דיה.

ברם, רוב הפוסקים (עיי' "מגן אברהם" סי' מ"ג ס"ק י"ד) מפרשים את גמרתנו באופן אחר. לדעתם, מדברי הגמרא שמותר להכניס תפילין בתוך כיס, אנו למדים כי זה הוא גם דינם של ספרי הקודש. ואילו רב נחמן נהג למסור לתלמידיו את ספר הקודש שבידו ולא להכניסם בתוך כיס, מסיבה פשוטה מאד - הספר היה גדול ולא ניתן היה להכניסו לכיס (רדב"ז שו"ת ח"ג סי' תקי"א).

הרדב"ז - "ואני מניח אותו בתוך המצנפת": כך גם פסק הרדב"ז (שם) המספר על עצמו: "לפעמים יתנו לי בשוק שאלה או עניין שיש בו תורה, ואני מניח אותו בתוך המצנפת או בפאלדיקיר"א, עד אשר אבוא אל הבית לעיין בה, ואני נכנס לבית הכסא ואיני חושש". הוא מוסיף ומגלה: "וגדולה מזו כי יש לי ספר קטן מאוד שיש בו רמזי תרי"ג מצות והוא לעולם מונח אצלי בפאלדיקיר"א ואני נכנס לבהכ"ס כדי שיהיה מוכן לקרות בו בחוץ".

המהרש"ם (שו"ת ח"ג סי' שני"ז) נדרש גם כן לנושא זה, כאשר הוא התבקש לחוות את דעתו על "שהמציא אחד דבר חדש להדפיס כל כ"ד כתבי קדש תנ"ך במלאכת הצילום באותיות מרובעות... מונח כולו בתוך תיק אחד... ותוך התיק משובץ כלי מגדיל הראות" - זכוכית מגדלת. המהרש"ם השיב, כי מותר להכנס עמו לבית הכסא כאשר הוא מכוסה.

ה"אליה רבה" (סי' מ"ג ס"ק ו') מביא, כי אין די בהכנסת הספר לכיס אחד, אלא יש צורך בשני כיסויים, כיס בתוך כיס, מחשש שמא הכיס הראשון יפרס, יקרע, ייחתך, יתבלה, יגזר או יפתח. אך פוסקי זמנינו לא הגיעו לכלל הסכמה, אם כוונתו לכל ספר קודש, או דווקא לספר שיש בו שמות ה' (ראה קונטרס הל' תפילין להגר"י ישראליון סעי' נ"ח בשם הגר"י אלשיך שליט"א, וספר "נקיות וכבוד בתפילה" פרק י"ב הערה 2 בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ו"גנוזי הקודש" מילואים סי' ב').

כיס החולצה ככיסוי: הפוסקים הורו, כי כיס החולצה נחשב כיסוי, והלובש בגד מעל החולצה, כגון, סוודר, חליפה וכדומה, הרי זה נחשב כשני כיסויים, ובלבד שייזהר שהבגד יכסה את הכיס בכל עת שהותו בבית הכסא ("גנוזי הקודש" שם הערה ב').

ראוי להדגיש, כי לגבי תפילין, ההיתר להכניסם לבית הכסא בתוך כיס, מתייחס למקרים שבהם אין אפשרות להצניעם במקום אחר, אך הנמצא בביתו, יוציאם מכליו טרם יכנס לבית הכסא ("שולחן ערוך" שם סעי' ו'). לגבי ספרי קודש נחלקו הדעות. לדעת ה"שולחן ערוך הרב" (שם, סעי' ה'), הנמצא בביתו, יוציאם מכליו טרם יכנס לבית הכסא, ולדעת ה"פרי מגדים" (שם, "אשל אברהם" ס"ק י"ד) היתר זה תקף בכל מקום, וכן עולה מדברי הרדב"ז (עיי' שער הציון ס"ק י"ז).

דף כ"א

התדהמה.

אני מקווה שבזכות הסיפור שסיפרתי כעת, ובעזרת ה' יפורסם, אהיה בריא אני וכל משפחתי לאורך ימים, ולא אחזור להיות חולה, ורק אבריא יותר ויותר בתוך שאר חולי ישראל, ובביאת גואל צדק בקרוב אמן.

ה. פ. ג.

פתח תקווה

2711

לכבוד מאורות הדף היומי
יישר כחכם...

אני רוצה לציין ידיעה מעניינת מאד שהתפרסמה לא מכבר בעיתונות.

"כמה מאות מטרים מנקודת הגבול הישנה בין מערב גרמניה למזרח גרמניה, עומדת להסתיים הקמת אנדרטה לזכר שואת יהודי אירופה. יד הזיכרון שבה 2711 מצבות, צפוייה להפוך עם חנוכתה באביב..."

אני הצטמררתי מיד. אין מדרכנו להקים אנדרטאות, אך מספר דפי השי"ס הוא גם כן 2711. מעניין, מה חלף בראשו של האדריכל הנוכרי, אשר לבטח לא יודע על כך.

פ. מ. ג.

בית שמש

סיום מסכת בגמרא ניצולת שואה

לכבוד עורך מאורות הדף היומי.

מצ"ב רחשי לב לכבוד סיום מחזור השי"ס **בחבורת** הלומדים את הדף היומי בבית הכנסת "אהל יהונתן" בירושלים, מתקיים שיעורו של הרב יוסף לוי שליט"א, ואנו נסיים בעז"ה בפעם השניה. הפעם, אסיים את הלימוד בכרך של מסכת נדה שירשתי מאמי ע"ה, ועל כך ברצוני לספר.

אבי אמי, ר' אליעזר הלוי פוקס, התגורר בכפר יאקא, בסמוך לגאלנטה שבמחוז פרשבורג בסלובקיה.

סבי הי"ד שעסק במסחר, היה תלמיד חכם אוהב ספר, והיה מפורסם באיזור כבעל - תפילה מיוחדת.

דודי, הבחור יונה למד בישיבות סערעדן ופרשבורג. בכל זמן שהיה בחופשה בבית, המריץ את אביו ללמוד בחברותא, ולימודם היה במנגינה עריבה ומתוקה לאוזני בני המשפחה.

כאשר קדרו שמי אירופה, וסכנה ריחפה על יהודי הונגריה וסלובקיה, ניסה דודי לעלות לארץ ישראל אך איחר את האוניה האחרונה בשעה שהיה עסוק בחיפוש מחיה למשפחתו. וכך נלקח על ידי ההונגרים למחנות העבודה בערבות רוסיה, משם לא שב. גורלו ותאריך פטירתו אינם ידועים.

המשפחה עצמה נשלחה לתאי הגזים ומשרפת אושוויץ בכ"ו סיון תש"ד. אמי ע"ה ואחותה טובה תלחטי"א שרדו את מוראות אושוויץ ושובו לביתם ביאקא ולא מצאו דבר. רק גמרא מסכת נדה, היחידה מתוך השי"ס שהיה לדודי יונה הי"ד, נשתמר בידי השכן הגוי.

אמא ואחותה הקימו בתים מיד לאחר השואה ועלו לארץ ישראל.

המסכת שבידי בהוצאת ראם, נדפסה בוילנא בשנת תרפ"ה בתוך המחזור הראשון של לימוד הדף היומי.

התרגשות וזכות עבורי לסיים את המחזור הנוכחי של לימוד השי"ס בגמרא שהיתה של דודי הי"ד שאני נקרא על שמו, ויהיה זה לעילוי נשמתו.

יונה רייכנברג

רופא ילדים

ירושלים

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין,
או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. טל: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
.....
ברכת התורה העורך

פנינים

דף כ"א מתוך מתוך ד" מאה זוזי שו"א

ערך הזריות

בנוהרדוק, שם טיפחו את הזריות והמהירות, היו אומרים בהתייחס לגמרתנו: **המתינות** שזה 400 זוז, אולם ערכה של הזריות לא יכולה בפז...

דף כ"ב כאן בעמוד כאן במהלך הליכה בתפילה

"נשאלתי מדוע חסידים הולכים אנה ואנה בעת התפילה? עניתי דרך צחות, כי אמרין בתפילה שבת בנשמת כל חי: ואילו פינו מלא שירה כים... **ורגלינו קלות כאילות**, אין אנו מספיקים להודות לך". משמע שיש צורך ללכת בעת התפילה... ("אמרי שמו"א א-נה).

דף כ"ב/כ"ב תלמיד חכם... שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה

הרהור תמידי בתורה

סיפר הגר"ח מברסק זצ"ל: אבי, הגר"ח מברסק זצ"ל, הרגילני להרהר כל העת בדברי תורה, אפילו תוך כדי שיחה עם אחרים. לשם כך היה מטיל עלי שליחויות שונות באמצע לימודי, על מנת שאתרגל לעסוק בתורה בכל מצב.

על הגר"ח עצמו היו מספרים, כי היה משוחח עם בני אדם ובתוך כך היה נראה מזיע מ... התאמצות במחשבות של תורה...

פעם שאלוהו היאך יתכן להרהר בדבר אחד ולשוחח בדברים אחרים בו זמנית. השיב הגר"ח: אף הדיט שבישראל כך הוא עושה; משוחח עם הקב"ה בתפילה ולבו מהרהר בעניינים אחרים לגמרי...

דף כ"ב/כ"ב תלמיד חכם... לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה

כשרבי עקיבא איגר זצ"ל ביקור במוזיאון...

מסופר, כי הגאון רבי שלמה איגר זצ"ל, בנו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל, אשר חפץ בשלומם של אביו ביקש להביאו לכדי מנוחה עקב חולשתו שנגרמה מעיונו העמוק בתורה. **בהיות** רבי עקיבא איגר בורשה, נטלו רבי שלמה ולקחו אל המוזיאון המקומי, מתוך מחשבה, כי אביו יסיח מעט את דעתו במקום זה וירפה ממחשבותיו לרגעים קלים. מנהל המוזיאון התרגש לארח בממלכתו אישיות מפורסמת והוא כיבד את הגאון לשבת על כסא עתיק יומין אשר שימש כמוצא.

רבי עקיבא איגר ישב מספר דקות על הכסא והרהר, לבסוף נער ממחשבותיו ושאל, "נו, היכן התנוק? ... שקוע היה בדברי תורה וכלל לא הבחין כי הוא נמצא במוזיאון, ועקב כך סבר כי הושיבוהו על כסא כדי לשמש כסנדק בברית מילה.

דף כ"א/א אבל לתפילה עד שיכסה את ליבו **מדוע נחבא אדם הראשון** אמר הגר"ח מברסק זצ"ל: לאחר שאדם הראשון אכל מעץ הדעת, הוא אמר לקב"ה, כי הוא נחבא לפי ששמע את קולו מתהלך בגן. מה תשובה היא זו?

פשוטם של דברים, שכשם שעמידה בשמונה עשרה מצריכה כיסוי מיוחד, כאמור בגמרתנו, מפני שהיא עמידה לפני המלך (רש"י כא), כך גם היה מצבו בעומד לפני הקב"ה בגן עדן. לפיכך, כששמע קול ה' מהלך בגן, נחבא מיד... (חידושי מרן ר"י הלוי, בראשית).

דף כ"א/א תפילת הערב אין לה קבע

מדוע אין קבע לערבית

טעם לכך, נתן האדמו"ר מהרי"ד מבעלזא זצ"ל: ערב ראשון שבו התפללו ערבית - היה הערב ששקעה חמה ליעקב אבינו קודם זמנה. נמצא שלא היה זה ערב ממש, לפיכך אין לה קבע... ("מעניה של משנה").

"סוף זמן קריאת שמע לדעת המגן אברהם ולדעת הגר"א"

כל מפיך לוח שנה המכבד את עצמו, דואג לציין בכל יום את סוף זמן קריאת שמע לפי המגן אברהם, ואת סוף זמן קריאת שמע לפי הגר"א. על מה ולמה נוצרו שני זמנים לקריאת שמע, על כך במאמר הבא, בו נגלה, כי זו אינה מחלוקת של המגן אברהם עם הגאון מוילנא, אלא מחלוקת ראשונים עתיקה.

חכמינו קבעו שיעורים רבים של מצוות על ידי ציון השעה שבה יש לקיימם, או השעה שבה פנה האפשרות לקיום המצווה. הנה, למדנו במשנה: "מאימתי קורין את שמע בשחרית... עד שלש שעות". לגבי חמץ בערב פסח אמרו חכמים (פסחים פ"א משנה ד'): "אוכלים כל ארבע, ותולין [- נהנים -] כל חמש, ושורפים בתחילת שש".

הכל יודעים, כי חז"ל מדדו את היום ואת הלילה בשעות זמניות, ולא בשעות קבועות כשלנו. היינו: כיום, השעה מציינת פרק זמן מדוד וקבוע. שעה זמנית נקבעה על ידי חלוקת היום לשנים עשר חלקים, כאשר כל חלק מכונה שעה. כמו כן, הלילה חולק לשנים עשר חלקים, וכל אחד מחלקיו כונה שעה. מובן מאליו, כי שעה זמנית ביום קיץ, מכילה זמן רב יותר משעה זמנית ביום חורף, שכן, שני הימים מחולקים לשנים עשר חלקים, בעוד היום הקיצי ארוך, והיום החורפי קצר [ראה כל זה בפירוש המשניות לרמב"ם, כאן].

נותר לנו לברר דבר אחד בלבד, אשר הוא למעשה לב ליבה של המחלוקת העצומה: איזה יום חכמים חילקו לשנים עשר חלקים, כאשר שתי אפשרויות בדבר. יתכן, שחכמים נטלו את פרק הזמן שבין זריחת החמה לשקיעתה, וכינוהו יום. אפשר גם, שהיום אשר נמדד על ידם וחולק לשנים עשר חלקים, גדול בהרבה, שכן, הוא משתרע, החל מעלות השחר - הרבה לפני זריחת החמה, עד צאת הכוכבים - הרבה לאחר שקיעת החמה.

כעת, ניטול נייר וקסת ונעשה חשבון פשוט. נניח שעלות השחר בארבע וחצי, הנץ החמה בשש בבוקר, שקיעת החמה בשש בערב וצאת הכוכבים בשבע וחצי. אם יש לחלק את הזמן שבין הנץ לשקיעה, הרי ששלוש השעות של זמן קריאת שמע, מסתיימות בשעה תשע בבוקר. ברם, אם יש לחלק את הזמן שבין עלות השחר לצאת הכוכבים, הרי ששעה זמנית של יום זה היא בשיעור שעה ורבע שלנו. הוי אומר, בשעה שמונה ורבע, מסתיים זמן קריאת שמע!

כאשר נענין בראשונים שבסוגייתנו, נבחין כי הם נחלקו בדבר זה.

במשנה נאמר, כי לדעת חכמים זמן תפילת מנחה הוא עד הערב, ולדעת רבי יהודה הוא עד פלג המנחה. הגמרא מבארת, כי כוונת רבי יהודה היא, עד "י"א שעות חסר רביעי", היינו: שעה ורבע לפני הערב. לדעת רש"י (כ"א ד"ה "עד הערב"), הרמב"ן (תורת האדם, שער אבילות ישנה), והרשב"א (ב"א) עולה, כי הערב הוא בצאת הכוכבים, ושעת שקיעת החמה היא עשר שעות ושלושה רבעים מתחילת היום, פחות או יותר. אולם, רבי סעדיה גאון (סידור רס"ג ע"מ כ"ו), רב האי גאון (במרדכי פ"ד סי' צ), הרמב"ם (הל' תפילה פ"ג הל' ד') ורבינו יונה (תחילת פרק תפילת השחר) סוברים, כי הזמן המכונה ערב, הוא בשקיעת החמה, ופלג המנחה של רבי יהודה, הוא שעה ורבע לפני כן.

הרי לנו מחלוקת ראשונים, אם היום שחכמים חילקו את שעותיו מסתיים בשקיעת החמה או בצאת הכוכבים. להלכה נחלקו בשאלה זו ה"תרומת הדשן", ה"לבוש" ויעוד ("מגן אברהם" סי' ר"ג ס"ק ג' וסי' תמ"ג ס"ק ג').

נותר לנו רק להבין, כיצד השתרבבו ה"מגן אברהם" והגאון מוילנא למחלוקת זו, עד שהיא נקראת על שמם. ובכן, ה"מגן אברהם" (עיי' בסי' נ"ח ס"ק א') מחדש, כי זמן קריאת שמע אינו נתון במחלוקת. לדעתו, אף הסוברים כי היום שחכמים התכוונו אליו מתחיל בזריחת החמה יודו, כי לענין זמן קריאת שמע, חכמים התכוונו למנות את השעות החל מעלות השחר. בכך, הוא מקצר את סוף זמן קריאת שמע באופן משמעותי. הגאון מוילנא נחלק עליו וטען ("ביאור הגר"א" שם ועיי' ב"חזון איש" א"ח סי' י"ג), כי חידושו אינו נכון, אלא הסוברים כי היום של חכמים מתחיל מהנץ החמה, סוברים כן גם לגבי קריאת שמע.

מיני אז, נקראו שתי השיטות "זמן מגן אברהם", ו"זמן הגר"א".

לאחר שהגאון מוילנא הכריע כי הדבר שנוי במחלוקת, הוא הכריע להלכה כדעת הסוברים, כי חכמים מנו את השעות החל מהנץ החמה לזמן דעת "בעל התניא", ועיי' "ערוך השולחן" סי' נ"ח, שו"ת "אגרות משה" א"ח סי' כ"ד וחי' סי' קכ"ט. [ראוי לציין, כי הזמן המופיע בלוחות הוא מחושב שהקדמת עלות השחר לזמן החמה הוא תשעים דקות וכן המרחק בין השקיעה לגמר צאת הכוכבים. אולם לפי הכרעת רבים מן הפוסקים, עיי' שו"ע א"ח סי' תנ"ט סעי' ב', וברמ"א סי' רס"א סעי' א' ובמ"ב סי' רל"ה ס"ק ד' ועוד, נקטו עיקר להלכה שעלות השחר הוא 72 דקות קודם הנץ החמה א"כ זמן מג"א מתקצר ולפעמים זה הבדל של כעשרה רגעים. הערה נוספת: ראוי לציין שדנו כמה מגאון זמנינו וכבר העיר זאת הגר"א קוטלר זצ"ל שכל זמן מג"א אינו ננקוט בצאת הכוכבים כדעת ר"ת ששתי שקיעות הן, אבל לדעת הגאונים לא שייך חישוב זה כלל, ואין כאן מקום להאריך יותר].

דף כ"א-ב

כשיום ראשון קודם למוצאי שבת...

מלבד שלשת התפילות הקבועות שבכל יום, שחרית, מנחה וערבית, קיימת תפילה נוספת, הלא היא 'תפילת תשלומין', הבאה כהשלמה לחסרונה של תפילה שנעדרה. אדם שהפסיד את תפילת מנחה, בזמן תפילת ערבית יתפלל פעמיים את תפילת העמידה, אחת ערבית ואחת מנחה. כן, דווקא בסדר זה, קודם ערבית ואחר כך מנחה, כך מדגישה גמרתנו, שכן, תחילה עליו להתפלל את התפילה הקבועה, שזמנה

כעת, ואחר כך את תפילת ההשלמה. אם כיוון להיפך, לא יצא ידי חובה!
"אתה חוננתנו" בתפילת שחרית: מספרים שפעם אירע, שיהודי שכח להתפלל
 ערבית במוצאי שבת. בשחרית בא הלה לשאול את הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל,
 אימתי יתפלל "אתה חוננתנו", בתפילת העמידה הראשונה, של שחרית, או
 בתפילת העמידה השנייה, שהיא תשלומין לערבית דאמש. רבי חיים היה עסוק
 בתפילתו, ורב שעמד בסמוך אליו הורה ליהודי, כי יזכיר "אתה חוננתנו" בתפילת
 התשלומין השייכת למעריב. הגר"ח אשר שמע זאת, רמז ליהודי להמתין קמעא,
 וכשסיים את תפילתו הורה להיפך: אמור 'אתה חוננתנו' בתפילת העמידה של
 שחרית!

תמיהה רבתי התפשטה על פני הנוכחים, ורבי חיים הסביר. תפילת "אתה חוננתנו"
 אינה משוייכת לתפילת ערבית של מוצאי שבת בדווקא, אלא יש לאומרה בתפילה
 הראשונה שלאחר השבת. בדרך כלל, תפילה זו היא תפילת ערבית שבמוצאי שבת,
 אך מה נעשה ליהודי זה, שאיתרע מזלו, ותפילתו הראשונה לאחר השבת היא
 תפילת שחרית... ("אישים ושיטות", 61).

מכל מקום, אותו רב לא טעה, רב נוסף סבר כמותו, שכן, במחלוקת זו נחלקו הגאון
 רבינו עקיבא איגר זצ"ל (בגליון השו"ע סי' רצ"ד), אשר נקט כי יש לומר 'אתה חוננתנו'
 בתפילה הראשונה שלאחר השבת, וה"פרי מגדים" (שם) וה"תוספת שבת" (שם) אשר
 סברו, כי יש לומר 'אתה חוננתנו' בתפילת התשלומין של ערבית.

להלכה הורה ה"חפץ חיים" זצ"ל ("משנה ברורה" סי' רצ"ד ס"ק ב' ובבה"ל ד"ה "אומרים"), כי
 מלכתחילה, אין לומר כלל "אתה חוננתנו", כי אם בתפילת ערבית במוצאי שבת
 בלבד, אך מי אשר לא ביצע הבדלה על היין, ולפיכך עליו להבדיל על ידי אמירת
 'אתה חוננתנו', יאמרנה בתפילת התשלומין של ערבית, ולא בתפילת העמידה
 הראשונה של שחרית. טעם הדבר, שמאחר שבמוצאי שבת יש להבדיל גם על הכוס,
 וגם לומר 'אתה חוננתנו', חז"ל הצמידו את תפילת ההבדלה הנאמרת בתפילת
 העמידה, להבדלה הנאמרת על הכוס. לאמור, ברכת ההבדלה של התפילה תוקנה
 לאומרה בתפילת ערבית של מוצאי שבת דווקא, ומשום כך, מי ששכח להתפלל,
 יאמר אתה חוננתנו בתפילת התשלומין של ערבית, שבה נתקנה תפילת אתה חוננתנו
 [ועיי'ש ראייתו לדין זה וסיבת הכרעתו שדווקא אם לא הבדיל עדיין].

נסיים בפלפול קל. בגמרתנו נאמר, כי יהודי אשר שכח להתפלל תפילת מנחה של
 שבת, יתפלל ערבית שתיים במוצאי שבת, ואת תפילת "אתה חוננתנו" יאמר בתפילת
 העמידה הראשונה, מפני שהיא תפילת מעריב. לכאורה, לשם מה היה על הגמרא
 לטרוח ולנמק שיש לומר אתה חוננתנו בתפילה הראשונה - מפני שהיא תפילת
 מעריב, וכי אם התפילה הראשונה היתה תפילת התשלומין של מנחה, לא היה צריך
 לומר בה 'אתה חוננתנו'? הרי רבי חיים טוען, כי בתפילה הראשונה שבששת ימי
 המעשה יש לומר אתה חוננתנו! האין זו הוכחה ניצחת כדעתו של הרב אשר חלק על
 רבי חיים?

נכדו של רבי חיים הגרמ"ד סולובייצ'יק שליט"א סבור שלא.

לדעתו, גם הגר"ח מבריסק יודה, כי בלתי אפשרי לומר את תפילת אתה חוננתנו,
 אשר מהותה הבדלה בין קודש לחול, בתוך תפילה שמקור חיובה הוא ביום השבת.
 דבר כזה לא עלה על דעתו של רבי חיים. כל אשר התכוון לומר הוא, כי ניתן להעביר
 את 'אתה חוננתנו', בין שתי תפילות של יום חול שסדרן התהפך, אך לא מתפילת
 יום חול לתפילה שמקורה בשבת קודש (אסופת רבינו חיים הלוי, כאן בשם בנין מרדכי ריש
 ברכות).

בשורה טובה ללומדי הדף היומי

הופיע **"בקי צור"** חלק ב'
 מהדורת "מאורות הדף היומי"
 על מסכת ברכות - דפים י"ז-ל"ד
 סיכומי סוגיות ללימוד וחזרה
 בצורה קלה ומהירה

ניתן להשיג במשרדינו טל: **03-6164725**
 כמו"כ ניתן להרשם כמנוי קבוע בטל. הנ"ל

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

רצונכם לקנות בקיאות ברוב מקצועות התורה?
 תוכלו להשיג זאת על" עיון בספר הנפלא
"כלי גולה וסופרי שמעון"
 על ש"ס ושו"ע או"ח ח - ו' חלקים
 חלק א' כל מסכת ברכות
 להשיג בחנויות הספרים המובחרות
 או בטל 050-6861720

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

הופיע חוברת **"קול התורה"**
 חוברת נ"ח **אדר א' תשס"ה**
 מהדורה מיוחדת לכבוד סיום הש"ס
 במסגרת הדף היומי
 בעניני מצות תלמוד תורה, חודש אדר, סיום הש"ס
 והגר"מ שפירא זצ"ל
 קובץ שמחת התורה - עם הערה יומית על כל דף
 הפצה ראשית בטל. 050-8744598

הופיע! תקליטור

"מאורות הש"ס"

על מסכת ברכות
 דף ב'-ל'

לצפיה + MP3

Les Cd Rom en langue française sont
 disponibles
 au : 03-6168939

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרן חיים פונס** ז"ל
 ב"ר אלימלך ז"ל
 נלב"ע י"ד אדר תשנ"ז
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יהושע רינגל** ז"ל
 ב"ר זלמן ז"ל
 נלב"ע י"ב אדר תשס"ד
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצח ע"י בנו הר"ר **יון רינגל** שיחיה

לעילוי נשמת

מרת **איטה עטקא מיצמכר** ע"ה
 בן יבדלחט"א ר' מרדכי שמואל טלר הי"ו
 נלב"ע ד' אדר ב' תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה.
 הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

הדף שלך לנצח

**כתב בעל החפץ חיים: "... וכזה יראה הוא בעצמו לעשות
 לעילוי נשמת אביו ואמו שעמלו בכל כוחותיהם עליו...
 יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו.
 ויכתוב עליו את שמו ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח
 וכן ראיתי רבים נוהגים"**

**מסכת שבת
 חודשים: ניסן-תשרי**

לפרטים והרשמה במשרדי "מאורות" טל. 03-6164725 פקס. 03-5780243

למנויים, תרומות והנצחות ובכל ענין
 טל. 03-6160657

כתובות המערכת: רח' הרב וגמני 1 (פינת חתם סופר 5) ת.ד. 471 בני ברק טל 03-6164725 פקס 03-5780243
 למנוי **בזואר אלקטרוני** meorot@meorot.co.il